

הדיסוננס האתי: מה משפיע על הונאה אקדמית בלמידה אנלוגית ודיגיטלית בקרב תלמידי בתי ספר בישראל?

יורם עשת-אלקלעי

האוניברסיטה הפתוחה

yorames@openu.ac.il

אינה בלאו

האוניברסיטה הפתוחה

inabl@openu.ac.il

יעל סידי

האוניברסיטה הפתוחה

yaelsi@openu.ac.il

Ethical Dissonance: What Affects Digital and Analog Academic Dishonesty of Israeli School Students?

Yael Sidi

The Open University of Israel

Ina Blau

The Open University of Israel

Yoram Eshet-Alkalai

The Open University of Israel

Abstract

There are indications that in recent years academic dishonesty is growing in both digital and analog learning. Violating moral norms may lead to an ethical dissonance among students if they perceive these academic misconducts as illegitimate. The present study aimed to validate the Ethical Dissonance Index, which represents the gap between the prevalence of academic dishonesty and its perceived legitimacy, in a large sample of Israeli school students. Furthermore, the study examined how media, dishonesty type, gender, age, ethnic origin and religious sector affect these factors. The study employed a scenario-based approach – an indirect strategy for deducing academic dishonest behaviors. Participants were school students from various age groups, geographic locations, ethnic origins and religious sectors. Results regarding the role of media revealed that, overall, digital academic dishonesty was less prevalent and deemed more legitimate compared to the analog dishonesty. However, this relationship varied as a function of dishonesty type (cheating, plagiarism, fabrication, or facilitation). Furthermore, findings confirmed that students were aware of issues related to academic misconducts, and experienced some level of ethical dissonance, thus offering validation for the Ethical Dissonance Index. Notably, individual differences did not affect the relationship pattern between media, dishonesty type and the Ethical Dissonance Index.

Keywords: Digital and analog academic dishonesty, Academic integrity, Ethical dissonance, School students, Gender and minority students.

תקציר

ממחקרים עכשוויים עולה כי ההונאה האקדמית (academic dishonesty) הינה תופעה שכיחה ומדאיגה, הן במדיה הדיגיטלית והם במדיה האנלוגית. כמו כן מצביעים המחקרים כי תלמידים המפרים נורמות מוסריות מצויים בדיסוננס אתי באם הם תופסים את התנהגויות ההונאה כבלתי לגיטימיות. מטרת המחקר הנוכחי הייתה לתקף את 'אינדקס הדיסוננס האתי' (Ethical Dissonance Index), המייצג את הפער שבין שכיחות ההונאה לבין תפיסת הלגיטימיות שלה. המחקר בחן מדגם מגוון של אוכלוסיית תלמידי ישראל (גיל, מגדר, דתיות ומגזר). כמו כן, בחן המחקר באיזו מידה אינדקס הדיסוננס האתי מושפע מהמדיה, מסוג ההונאה ומהבדלים בין אישיים. במחקר נעשה שימוש בתרחישי הונאה לשם מדידה לא ישירה של התנהגויות ההונאה. תוצאות המחקר ביחס למדיה הראו כי באופן כללי, שכיחות ההונאה הדיגיטלית הנה נמוכה יותר, אך ההונאה זו נתפסת

כיותר לגיטימית מההונאה האנלוגית. קשר זה נמצא תלוי בסוג ההונאה (רמאות, פלאגיאריזם, פברוק או סיוע). מעבר לכך, ממצאי המחקר מאששים את ההנחה כי התלמידים היו מודעים לבעייתיות שבהתנהגות לא אתית וחוו רמה מסוימת של דיסוננס אתי. ההבדלים הבין-אישיים שנמדדו במחקר לא השפיעו על הקשר בין מדיה, סוג ההונאה והדיסוננס האתי. המחקר מציע כי התערבויות שמטרתן למגר את תופעת ההונאה האקדמית צריכות להתייחס באופן פרטני למאפיינים השונים של המדיה ולסוגי ההונאה המאפיינים אותם. יתרה מכך, המחקר מתקף את אינדקס הדיסוננס האתי ומציע כי התמודדות יעילה עם ההונאה האקדמית מחייבת אנשי חינוך להתייחס גם לחוויה של הדיסוננס האתי עליה מדווחים התלמידים.

מילות מפתח: הונאה בלמידה דיגיטלית ואנלוגית, יושרה אקדמית, דיסוננס אתי, תלמידי בית ספר, מגדר ותלמידי מיעוטים.

מבוא

בעידן הידע הפתוח והתקשורת הדיגיטלית, ההונאה האקדמית (academic dishonesty) מהווה אתגר משמעותי עבור מערכת החינוך. אתגר זה הינו רלוונטי במיוחד בסביבות הלמידה הדיגיטליות, בהן הטכנולוגיה "משחקת" תפקיד מרכזי בהנגשה של והקלה על מעורבות בהונאה (כגון גישה חופשית למידע וקלות העתקת טקסטים). תחת ההנחה כי לתלמידי בית ספר יש רמה מסוימת של מחויבות מוסרית וכי הם מודעים לנורמות אתיות, העלייה המדווחת כיום במידת המעורבות בהונאה אקדמית עלולה להיות מלווה בדיסוננס אתי (Barkan, Ayal, & Ariely, 2015) (ethical dissonance) בקרב הלומדים. דיסוננס מסוג זה, שהינו תוצאה של פער בין עמדות לבין התנהגות בפועל, מלווה בד"כ באי-נוחות פסיכולוגית, ומהווה גורם הנעה לשינוי – שינוי בהתנהגות או שינוי בעמדות, על מנת ליצור הלימה ביניהן (Festinger, 1962). מחקרים מהשנים האחרונות אינם מדגימים שינוי בשכיחות התנהגות ההונאה, אלא מעידים על כך שמרבית הסטודנטים מעורבים בהתנהגויות הונאה ברמה מסוימת (Heckler & Forde, 2015; Ison, 2014). מכאן עולה השאלה, האם התלמידים משנים את עמדותיהם, כלומר, האם הונאה אקדמית נתפסת היום יותר לגיטימית מבעבר (Gross, 2011; Saana, 2016) (Ablordeppey, Mensah, & Karikari, 2016).

מחקר שפורסם לאחרונה (Blau & Eshet-Alkalai, 2017) בחן את היקף תופעת ההונאה בלמידה בקרב מדגם של תלמידי כיתה ז' בישראל. במחקר נבדקו שכיחות ההונאה, מידת תפיסתה כלגיטימית והפער שבין שכיחות ההונאה לבין הלגיטימיות שלה – פער שכונה במחקר 'אינדקס הדיסוננס האתי' (Ethical Dissonance Index – EDI). החוקרים השוו התנהגויות שאינן אתיות בשתי מדינות, דיגיטלית ואנלוגית, תחת המשגה של Pavela (1997), המבחינה בין ארבעה סוגים של הונאה בלמידה: רמאות (cheating), פלאגיאריזם (plagiarism), פברוק (fabrication) וסיוע לאחרים (facilitation). המחקר חשף פער משמעותי בין תפוצת ההונאה לבין תפיסת הלגיטימיות שלה מעבר לסוגי מדיה המשמשים לביצועה. במילים אחרות, התלמידים היו מודעים לבעייתיות הכרוכה בהתנהגויות שאינן אתיות וחוו דיסוננס בין עמדותיהם לבין התנהגותם בפועל. יתרה מכך, המחקר הציג אינטראקציה בין המדיה וארבעת הסוגים של הונאה אקדמית, כך שנראה שהתנהגויות שונות נתפסות כיותר או כפחות אתיות כפונקציה של סוגי המדיה (אנלוגי לעומת דיגיטלי) המשמשים לביצועה. מחקר זה, שהגדיר לראשונה את אינדקס ההונאה האתי, בחן אותו במגדס קטן והומוגני של תלמידי בית ספר אחד. מטרת המחקר הנוכחי הנה להכליל את הממצאים על מדגם רחב והטרוגני יותר על מנת לתקף את משמעותו של אינדקס הדיסוננס האתי ואת הקשר בינו לבין מדיה וסוג ההונאה. כמו כן, במחקר הנוכחי נבחנה ההשפעה של הבדלים בין אישיים (מגדר, גיל, דתיות ומגזר) על הקשר בין המשתנים מדיה, סוג ההונאה ואינדקס הדיסוננס האתי.

שאלות המחקר

1. האם ניתן להכליל את אינדקס הדיסוננס האתי (Blau & Eshet-Alkalai, 2017) לאוכלוסייה מגוונת של תלמידי בית ספר בישראל?
2. מהו אופי הקשר שבין אינדקס הדיסוננס האתי לבין מדיה (אנלוגית/דיגיטלית) בארבעת סוגי ההונאה (העתקה, פלאגיאריזם, פברוק וסיוע לאחרים)?
3. מהו טיב ההשפעה של הבדלים בין אישיים (מגדר, גיל, דתיות ומגזר) על אינדקס הדיסוננס האתי?

שיטה

משתתפים

המשתתפים היו 1055 תלמידים ממדגם מגוון של בתי הספר במערכת החינוך הישראלית (48.4% בנות): בתי ספר יסודיים (26.9%), חטיבת ביניים (חט"ב, 45.4%) וחטיבה עליונה (חט"ע, 27.7%). המשתתפים הגיעו מהמגזרים יהודי ממלכתי (33.1%), ממלכתי דתי (ממ"ד, 41.7%) ולא יהודי (ערבים מוסלמים ונוצרים) (24.5%).

כלי מחקר

שאלון דמוגרפי: שאלון שאסף נתונים אודות מגדר, גיל, דתיות ומגזר עבור כל המשתתפים במחקר.

שאלון הונאה אקדמית: מדידה ישירה של התנהגויות שאינן אתיות, גם בהנתן הבטחה של אנונימיות, עלולה להתאפיין בהטיה, בשל חשש המשתתפים מהשלכות חברתיות שליליות (Gawronski & De Houwer, 2014). לכן, במחקר הנוכחי נעשה שימוש בגישה עקיפה, המבוססת על תרחישי הפלאגיאריזם של ג'ונס (Plagiarism Scenarios, Jones, 2011), גישה המהווה אמצעי למדידה לא-ישירה ולהסקה על הונאה אקדמית. הכלי תוקף במחקר קודם (Blau & Eshet-Alkalai, 2017). במחקר הנוכחי, המשתתפים השלימו שמונה תרחישי הונאה בלמידה, שהותאמו למודל סוגי ההונאה של Pavela (1997), הן במדיה דיגיטלית והן במדיה אנלוגית. שכיחות ההונאה נמדדה על סולם ליקרט שנע בין 1 (כלל לא) ל-7 (תמיד) באמצעות השאלה: "עד כמה ההתנהגות המתוארת בתרחיש נפוצה בכיתתך?". תפיסת הלגיטימיות של ההתנהגות נמדדה על סולם ליקרט שנע בין 1 (בהחלט לא ראוי) ל-6 (בהחלט ראוי) באמצעות השאלה: "באיזה מידה המעשה המתואר בתרחיש נראה לך ראוי?".

אינדקס הדיסוננס האתי חושב כפער שבין מדד השכיחות למדד תפיסת הלגיטימיות עבור כל סוג הונאה ושתי המדידות (אינדקס דיסוננס אתי = שכיחות מינוס לגיטימיות). ציון חיובי באינדקס זה מצביע על שכיחות גבוהה של ההתנהגות ביחס לתפיסתה כלגיטימית (התלמיד מתנהג באופן לא אתי למרות שהוא אוהז בעמדה כי ההתנהגות זו אינה לגיטימית), בעוד שציון שלילי מצביע על התנהגות שהינה פחות שכיחה בהשוואה לתפיסת הלגיטימיות שלה.

הליך

המחקר נערך בשנים 2013-2014 ואושר על-ידי המדען הראשי וועדת האתיקה של המוסד בו נערך המחקר. הנתונים נאספו בכיתות ללא נוכחות מורים. למשתתפים הובטחה אנונימיות מלאה. הובהר להם כי אין תשובות "נכונות" או "שגויות" לשאלות והם התבקשו לבטא את תחושותיהם ודעותיהם באופן חופשי. עבור משתתפים מהמגזר הלא יהודי השאלון תורגם מעברית לערבית.

תוצאות ודין

שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס הדיסוננס האתי בהונאה אקדמית

לשם בחינת השפעת המדיה וסוג ההונאה על שלושת המשתנים התלויים (שכיחות ההונאה אקדמית, תפיסת הונאה אקדמית ואינדקס הדיסוננס האתי), ביצענו שלושה מבחני אנובה מדידות חוזרות עם סוג המדיה (דיגיטל/אנלוגי) וסוג ההונאה (רמאות, פלאגיאריזם, פברוק וסיוע לאחרים) כמשתנים תוך-נבדקים. טבלה 1 מציגה את הסטטיסטיקה התיאורית של כל המשתנים.

טבלה 1. סטטיסטיקה תיאורית של שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס דיסוננס אתי של הונאה אקדמית כפונקציה של מדיה וסוג ההונאה

	רמאות	פלאגיאריזם	פברוק	סיוע לאחרים	סה"כ
דיגיטלי					
שכיחות	2 (1.3)	3.6 (1.7)	3 (1.7)	3 (1.9)	2.9 (1.3)
לגיטימיות	2.8 (1.7)	2.3 (1.4)	2.4 (1.4)	2.2 (1.4)	2.4 (1.1)
אינדקס	-0.8 (1.6)	1.2 (1.7)	0.6 (1.6)	0.8 (1.7)	0.5 (0.8)
אנלוגי					
שכיחות	3.3 (1.8)	2.8 (1.7)	3.5 (1.6)	3.2 (1.8)	3.2 (1.4)
לגיטימיות	2 (1.2)	2 (1.3)	2.4 (1.3)	2.1 (1.3)	2.1 (1)
אינדקס	1.3 (1.7)	0.8 (1.5)	1.1 (1.7)	1.1 (1.7)	1.1 (1.3)
סה"כ					
שכיחות	2.7 (1.3)	3.2 (1.5)	3.2 (1.5)	3.1 (1.6)	3 (1.3)
לגיטימיות	2.4 (1.2)	2.2 (1.2)	2.4 (1.2)	2.2 (1.3)	2.8 (1)
אינדקס	0.5 (1.1)	1 (1.4)	0.8 (1.4)	0.8 (1.4)	0.7 (0.9)

שכיחות ההונאה האקדמית: נמצא אפקט עיקרי למדיה על שכיחות ההונאה האקדמית ($F(1, 923) = 153.12, p = .000, \eta^2 = .142$), כך שההונאה האנלוגית הייתה שכיחה יותר מההונאה הדיגיטלית ($p = .000$). כמו כן, נמצא אפקט עיקרי לסוג ההונאה ($F(3, 2769) = 89.6, p = .000, \eta^2 = .088$). השוואות זוגיות עם תיקון בונפרוני הצביעו על כי הרמאות (cheating) הייתה הנדירה ביותר בהשוואה ליתר סוגי ההונאה ($p = .000$), בעוד שלא נמצאו הבדלי שכיחות בין פלאגיאריזם, פברוק וסיוע לאחרים. לבסוף, נמצא אפקט אינטראקציה חזק ומובהק בין מדיה וסוג ההונאה ($F(3, 2769) = 223.53, p = .000, \eta^2 = .195$). מבחני t למדגמים מזווגים הראו כי רמאות, פברוק וסיוע לאחרים היו שכיחים יותר במדיה האנלוגית, בעוד שפלאגיאריזם היה שכיח יותר במדיה הדיגיטלית ($p's < .01$). האינטראקציה מדגימה כי היקף ההונאה בסוגי המדיה השונים משתנה כפונקציה של סוג ההונאה. בפרט, פלאגיאריזם, כלומר העתקה ועריכה בלתי לגיטימיים של ידע, הנו סוג הונאה שהטכנולוגיה עשויה להקל על ביצועו (Ison, 2016). תכונה זו עשויה להסביר את השכיחות הגבוהה יותר של פלאגיאריזם במדיה הדיגיטלית. לעומת זאת, ייתכן וסוגי ההונאה האחרים – רמאות, פברוק וסיוע לאחרים, עשויים "להיתרם" פחות מהטכנולוגיה, לפחות בהקשר של למידה בבתי הספר. למשל, פברוק יכול להתרחש במדיה אנלוגית בקלות רבה, ואינו מסתייע בהכרח בעקבות שינויים טכנולוגיים. בהסתכלות רחבה יותר, ניכר כי הממצאים בדבר השכיחות הגבוהה יותר של הונאה אנלוגית, להוציא עבור פלאגיאריזם, נמצאים בהלימה עם בלאו ועשת-אלקלעי (2014) שמצאו אינטראקציה דומה בין מדיה וסוג ההונאה. הממצאים של שני המחקרים יחדיו מציעים כי הטענה המקובלת בספרות בדבר "אחריותה" של הטכנולוגיה הדיגיטלית לעלייה המדווחת בשיעורי ההונאה האקדמית (Brimble, 2016; Sutherland-Smith, 2016) הינה פשטנית מדי. בפרט, על פי המחקר הנוכחי, הקשר שבין מאפייני הטכנולוגיה למאפייני סוג ההונאה הנו משתנה המתווך את שכיחות ההונאה בכל מדיום.

תפיסת לגיטימיות ההונאה האקדמית: נמצא אפקט עיקרי למדיה על תפיסת לגיטימיות ההונאה האקדמית ($F(1, 937) = 153.12, p = .000, \eta^2 = .165$), כך שההונאה הדיגיטלית נתפסה כלגיטימית יותר מההונאה האנלוגית ($p = .000$). ממצא זה עקבי עם ההנחה התיאורטית כי תלמידים מתייחסים להונאה הדיגיטלית ביתר סלחנות מאשר להונאה האנלוגית (Ma, Wan, & Lu, 2009). מאידך, במחקר הנוכחי מצאנו גם אפקט עיקרי לסוג ההונאה ($F(3, 2811) = 29.6, p = .000, \eta^2 = .031$). השוואות זוגיות עם תיקון בונפרוני הראו כי רמאות ופברוק היו דומים בתפיסת הלגיטימיות שלהם, ושניהם נתפסו כיותר לגיטימיים בהשוואה לפלאגיאריזם וסיוע לאחרים ($p = .000$), שלא היו שונים ביניהם. במילים אחרות, תפיסת הלגיטימיות אינה אחידה עבור כל סוגי ההונאה. יתרה מכך, מצאנו גם אפקט אינטראקציה מובהק בין מדיה וסוג ההונאה ($F(3, 2811) = 223.53, p = .000, \eta^2 = .067$). מבחני t למדגמים מזווגים הראו כי רמאות, פלאגיאריזם וסיוע לאחרים נתפסו כיותר לגיטימיים במדיה

הדיגיטלית ($p = .000$), בעוד שתפיסת הלגיטימיות של פברוק הייתה דומה בשני סוגי המדיה ($p = .182$). ניכר כי גם ביחס ללגיטימיות הנתפסת, יש חשיבות למאפיינים הייחודיים של סוג ההונאה.

אינדקס דיסוננס אתי: ניתוח t למדגם יחיד מצא כי אינדקס הדיסוננס האתי היה חיובי ושונה מ-0 באופן מובהק ($p = .000$). האינדקס החיובי מצביע על פער בין שכיחות גבוהה יותר של הונאה ביחס לתפיסת הלגיטימיות שלה, ומעיד על התוקף ויכולת ההכללה של אינדקס הדיסוננס האתי לאוכלוסייה רחבה ומגוונת של תלמידי בית ספר בישראל. בנוסף, ניתוח אנובה נמצא אפקט עיקרי חזק למדיה על אינדקס הדיסוננס האתי ($F(1, 916) = 286.65, p = .000, \eta^2 = .238$), כך שהפער בין שכיחות ההונאה ותפיסת הלגיטימיות שלה היה נמוך יותר במדיום הדיגיטלי לעומת המדיום האנלוגי ($p = .000$). הפרשנות של ממצא זה נעשית ביחס לממצאים שתיארנו לעיל. בפרט, ראינו כי הדיסוננס הקטן במדיום הדיגיטלי נובע מכך ששכיחות ההונאה הדיגיטלית נמוכה יחסית בעוד שהיא נתפסת כיותר לגיטימית, וזאת בהשוואה להונאה האנלוגית, ששכיחותה גבוהה יחסית והיא נתפסת כפחות לגיטימית. ממצא זה מנבא כי תלמידים המעורבים בהונאה אנלוגית עשויים לחוות דיסוננס אתי גבוה יותר בהשוואה לתלמידים המעורבים בהונאה דיגיטלית. יחד עם זאת, חשוב לציין כי בשני סוגי המדיה, האינדקס שונה באופן מובהק מ-0 ($p's = .000$), ממצא המעיד על כך שהתלמידים מודעים לבעייתיות המוסרית שבהונאה, וחווים רמה מסוימת של דיסוננס אתי. בנוסף, נמצאו גם אפקט עיקרי לסוג ההונאה ($F(3, 2748) = 52.26, p = .000, \eta^2 = .054$), כך שהאינדקס עבור רמאות היה הנמוך ביותר ($p = .000$), האינדקס עבור פלאגיאריזם היה הגבוה ביותר, אך עם גודל אפקט קטן יחסית. פברוק וסיוע לאחרים לא נבדלו ביניהם. נראה כי עבור רמאות, הפער הנמוך יחסית נובע מכך ששכיחות הרמאות נמוכה יותר ביחס לסוגי ההונאה האחרים, ולא מרמת לגיטימיות גבוהה יותר. ביתר המקרים, נמצא כי הן השכיחות והן הלגיטימיות דומות ברמתן עבור סוגי ההונאה השונים. אפקט האינטראקציה היה מובהק אף הוא ($F(3, 2748) = 209.45, p = .000, \eta^2 = .186$) והצביע על כך כי אינדקס הדיסוננס האתי אכן היה נמוך יותר עבור הונאה דיגיטלית לעומת הונאה אנלוגית, בכל סוגי ההונאה ($p's = .000$), מלבד פלאגיאריזם, עבורו נמצא אינדקס גבוה יותר להונאה הדיגיטלית ($p = .000$). אינדקס גבוה לפלאגיאריזם דיגיטלי ניתן להסביר בכך שמדובר בסוג הונאה שהינו נפוץ יותר במדיום הדיגיטלי לעומת המדיום האנלוגי, אך אינו נתפס כיותר לגיטימי במדיום זה. חשיבותו של ממצא זה הנה בכך שהוא מדגים שוב את מורכבות התמונה באשר למעורבות המדיה בתופעת הונאה בלמידה.

האפקט של מגדר, גיל דתיות ומגזר ודתיות על אינדקס הדיסוננס האתי

מגדר ואינדקס הדיסוננס האתי: מבחן t למדגמים בלתי תלויים בחן את ההשפעה של מגדר על המדדים הכלליים של שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס הדיסוננס האתי. בהתאם לספרות (Hensley, Kirkpatrick & Burgoon, 2013; Wei, Chesnut, Barnard-Brak, & Schmidt, 2014), הניתוח הצביע על כך בקרב בנות נמצאה שכיחות נמוכה יותר של הונאה. בהתאמה, הן תפסו את ההונאה כפחות לגיטימית בהשוואה לבנים ($p's = .000$). מאידך, לא נמצא הבדל באינדקס הדיסוננס האתי בין בנות לבנים ($p = .371$), ממצא המדגים כי למרות ההבדלים המגדריים בשכיחות הונאה ובתפיסת הלגיטימיות שלה, מגדר המשתתפים לא השפיע על הדיסוננס האתי שהם חווים בעת ביצוע הונאה. טבלה 2 מציגה את הסטטיסטיקה התיאורית של המשתנים הדמוגרפיים ביחס למשתנים התלויים.

טבלה 2. סטטיסטיקה תיאורית של שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס דיסוננס אתי של הונוה דיגיטלית כפונקציה של מגדר, גיל ומגזר

אינדקס דיסוננס אתי	תפיסת לגיטימיות	שכיחות	
מגדר			
0.8 (0.9)	2.0 (0.8)	2.8 (1.2)	בנות
0.7 (0.9)	2.6 (1.1)	3.3 (1.3)	בנים
גיל			
0.6 (0.8)	1.8 (0.9)	2.4 (1.2)	יסודי
0.7 (0.9)	2.3 (1.0)	3.0 (1.2)	חט"ב
0.9 (1.0)	2.7 (1.0)	3.7 (1.2)	חט"ע
דתיות ומגזר			
0.7 (0.9)	2.3 (0.9)	3.0 (1.2)	יהודי-ממלכתי
0.6 (0.9)	2.3 (0.9)	2.9 (1.1)	יהודי-ממ"ד
1.0 (1.1)	2.3 (1.3)	3.3 (1.3)	לא יהודי

גיל ואינדקס הדיסוננס האתי: ניתוח אנובה על ההשפעה של גיל על המדדים הכלליים של שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס הדיסוננס האתי הראה הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל. באופן ספציפי, בכל המשתנים התלויים תלמידי חט"ע היה גבוהים יותר בהשוואה לתלמידי חט"ב, ותלמידי חט"ב היה גבוהים יותר בהשוואה לתלמידי יסודי (p 's = .000). ממצא זה מצביע על קשר חיובי בין העלייה בגיל לבין שכיחות ההונוה האקדמית ותפיסתה כלגיטימית. ייתכן וניתן להסביר את העלייה בשיעור הרמאות בלחצים ובציפיות להצלחה, הגדלים עם הגיל, בהם נתונים התלמידים (Owunwanne, Rustagi, & Dada, 2010). העלייה בתפיסת הלגיטימיות של הונוה נמצאת בעקביות עם התיאוריה של פסטינגר (1962) המנבאת כי העלייה בשיעור הרמאות מניעה שינוי עמדות לצורך צמצום הפער ביניהן. אולם, הממצאים שלנו מעידים גם על עלייה בדיסוננס האתי. כלומר, שינוי העמדות אינו מצוי בהלימה מוחלטת עם שינוי ההתנהגות, ועל כך מעיד הדיסוננס האתי, ההולך וגדל עם הגיל.

על מנת לבחון את הקשר שבין גיל, מדיה וסוג ההונוה על אינדקס הדיסוננס האתי, ביצענו מבחן אנובה עם מדודות חוזרות עם סוג המדיה (דיגיטל/אנלוגי) וסוג ההונוה (רמאות, פלאגיאריזם, פברוק וסיוע לאחרים) כמשתנים תוך-נבדקים, אך הוספנו את הגיל כמשתנה בין-נבדקי. למרות ההוספה של גיל למודל, האפקטים העיקריים ואפקט האינטראקציה נותרו בעוצמה דומה ובאותו כיוון. לא נמצאה אינטראקציה בין גיל למדיה ($p = .248$), אולם, נמצאה אינטראקציה מובהקת בין גיל וסוג ההונוה ($F(6, 2730) = 8.48, p = .000, \eta^2 = .018$). ניתוח לסוג ההונוה מעבר למדיום הראה שהגיל לא השפיע על רמאות, אך כן הייתה לו השפעה על פלאגיאריזם, פברוק וסיוע לאחרים ($p < .01$). בפרט, לתלמידי חט"ע היה אינדקס גבוה יותר מתלמידי יסודי בכל שלושת סוגי ההונוה. לתלמידי חט"ב היה אינדקס גבוה יותר מתלמידי יסודי עבור פלאגיאריזם וסיוע לאחרים אך לא עבור פברוק. הניתוח הראה גם אינטראקציה משולשת מובהקת בין המשתנים, אך גודל האפקט היה קטן מאוד, ועל כן לא בצענו ניתוחי המשך ($F(6, 2730) = 3.46, p = .002, \eta^2 = .008$).

דתיות, מגזר ואינדקס הדיסוננס האתי: ניתוח אנובה על השפעת דתיות ומגזר על המדדים הכלליים של שכיחות, תפיסת לגיטימיות ואינדקס הדיסוננס האתי הראה כי בקרב קבוצת הלא יהודים נמצאה שכיחות גבוהה יותר של הונוה ($p < .004$) בהשוואה לשתי הקבוצות היהודיות שלא נבדלו ביניהן, ללא הבדלים בתפיסת הלגיטימיות בין שלושת הקבוצות ($p = .999$). ממצא זה התבטא באינדקס דיסוננס אתי גבוה יותר בקרב קבוצת הלא-יהודים בהשוואה לקבוצות האחרות ($p = .000$) שלא נבדלו ביניהן. בהתייחס לשתי הקבוצות היהודיות, ניכר כי דתיות כסוג החינוך – ממלכתי או ממ"ד – לא היווה גורם משפיע על שכיחות ההונוה או על תפיסת הלגיטימיות שלה. ייתכן והעיסוק בסוגיות מוסריות מקבל דגש דומה במערכת החינוך על סוגיה השונים. בהתייחס לקבוצת הלא יהודים, הממצאים עומדים בקנה אחד עם מחקר אחר שבחן הונוה בוועדות משמעת במכללה בישראל, והדגים שיעור

גבוה יותר של סטודנטים דוברי ערבית שהואשמו בהונאה בוועדות אלו (Peled & Khaldi, 2013). אוכלוסיות מודרות או אוכלוסיות מיעוטים מאופיינות ברמת הונאה גבוהה יותר גם במחקרים במדינות אחרות (Hofmann, Myhr & Holmes, 2013). הסברים לתופעה זו עשויים להיות קשורים לתחושת המודרות עצמה או ללחץ גבוה יותר להצלחה בהשוואה לאוכלוסייה שאינה מהווה מיעוט. כך או כך, חשוב להדגיש שתפיסת הלגיטימיות לא הייתה שונה בין הקבוצות. כלומר, האוכלוסייה הלא יהודית צפויה לחוות דיסוננס אתי גבוה יותר, ונדרש מחקר נוסף להעמקת ההבנה של אופן ההתמודדות עם דיסוננס זה, והאם הוא מלווה בפגיעה פסיכולוגית משמעותית.

על מנת לבחון את הקשר בין דתיות ומגזר, מדיום וסוג הונאה על אינדקס הדיסוננס האתי, ביצענו ניתוח דומה לזה שערכנו בכדי לבחון את השפעת הגיל, אך כעת היו דתיות ומגזר משתנה בין-נבדקי. בדומה לגיל, למרות ההוספה של דתיות ומגזר למודל, האפקטים העיקריים ואפקט האינטראקציה נותרו בעוצמה דומה ובאותו כיוון. האינטראקציה בין גיל למדיום הייתה מובהקת גבולית ($p = .067$). האינטראקציה עם סוג ההונאה והאינטראקציה המשולשת עם מדיום וסוג ההונאה היו מובהקות, אך גודל האפקט בשני המקרים היה קטן מאוד, ועל כן לא ביצענו מבחני המשך ($F(6, 2724) = 3.13$). תוצאות אלו מצביעות על כך שכיוון הקשר בין מדיה, סוג ההונאה ואינדקס הדיסוננס האתי דומה בקרב שלושת קבוצות הדתיות והמגזר.

לסיכום, ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על קשר מורכב בין מדיום וסוג ההונאה לבין שכיחות הונאה אקדמית, תפיסת הלגיטימיות שלה והפער ביניהן (דיסוננס אתי). במחקר נמצא כי לטכנולוגיה אין השפעה חד-משמעית על השכיחות ותפיסת הלגיטימיות של ההונאה האקדמית, אלא השפעה התלויה בסוג ההונאה בה התלמיד מעורב. יתרה מכך, כיווני הקשרים הללו נמצאו מעבר למשתנים בין אישיים של מגדר, גיל, דתיות ומגזר. לבסוף, המחקר הנוכחי מתקף את חשיבותו של אינדקס הדיסוננס האתי ומדגים כי תלמידים מודעים לבעייתיות שבמעורבות בהונאה אקדמית, וחווים רמה מסוימת של דיסוננס, המושפעת הן מהמדיום והן מסוג ההונאה. ממצאים אלו מצביעים על כך כי כל התערבות שמטרתה לצמצם ואף למגר את תופעת ההונאה האקדמית צריכה להתחשב, מעבר להבדלים בין אישיים, הן בסוגי הונאה שונים והן בסוגי המדיה.

תודות

מאמר זה מציג חלק ממצאי מחקר שזכה לתמיכה מקרן המחקר של המדען הראשי של משרד החינוך.

מקורות

- Barkan, R., Ayal, S., & Ariely, D. (2015). Ethical dissonance, justifications, and moral behavior. *Current Opinion in Psychology*, 6, 157-161.
- Blau, I., & Eshet-Alkalai, Y. (2017). The ethical dissonance in digital and non-digital learning environments: Does technology promotes cheating among middle school students?. *Computers in Human Behavior*, 73, 629-637.
- Brimble, M. (2016). Why students cheat: An exploration of the motivators of student academic dishonesty in Higher Education. In T. Bretag (Ed.), *Handbook of academic integrity* (pp. 365-382). SpringerNature: Springer Science-Business Media Singapore.
- Festinger, L. (1962). Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207 (4), 93-107
- Gawronski, B., & De Houwer, J. (2014). Implicit measures in social and personality psychology. In H. T. Reis & C. M. Judd, *Handbook of research methods in social and personality psychology*, 2nd edition, 283-310, NY: Cambridge University Press.
- Gross, E. R. (2011). Clashing values: Contemporary views about cheating and plagiarism compared to traditional beliefs and practices. *Education*, 132(2), 435-441.
- Heckler, N. C., & Forde, D. R. (2015). The role of cultural values in plagiarism in higher education. *Journal of Academic Ethics*, 13(1), 61-75.
- Hensley, L. C., Kirkpatrick, K. M., & Burgoon, J. M. (2013). Relation of gender, course enrollment, and grades to distinct forms of academic dishonesty. *Teaching in Higher Education*, 18(8), 895-907.

- Hofmann, B., Myhr, A. I., & Holm, S. (2013). Scientific dishonesty—a nationwide survey of doctoral students in Norway. *BMC Medical Ethics*, *14*(1), 3. Retrieved May 31, 2015, from <http://www.biomedcentral.com/1472-6939/14/3>.
- Ison, D. C. (2014). Does the online environment promote plagiarism? A comparative study of dissertations from brick-and-mortar versus online institutions. *Journal of Online Learning and Teaching*, *10*(2), 272-282.
- Ison, D. (2016). Academic Misconduct and the Internet. In D. M. Velliaris, *Handbook of Research on Academic Misconduct in Higher Education*, 82-111, PA: IGI Global.
- Ma, H., Wan, G., & Lu, E. (2009). Digital cheating and plagiarism in schools. *Theory into Practice*, *47*, 197-203.
- Owunwanne, D., Rustagi, N., & Dada, R. (2010). Students' perceptions of cheating and plagiarism in higher institutions. *Journal of College Teaching and Learning*, *7*(11), 59-68.
- Pavela, G. (1997). Applying the power of association on campus: A model code of academic integrity. *Journal of Business Ethics*, *16*(1), 97-118.
- Peled, Y., & Khaldy, S. (2013). Discrimination, survival and tradition as argumentation for academic dishonesty. *Educational Practice and Theory*, *35*(1), 41-61.
- Saana, S. B. B. M., Ablordeppey, E., Mensah, N. J., & Karikari, T. K. (2016). Academic dishonesty in higher education: students' perceptions and involvement in an African institution. *BMC research notes*, *9*(1), 234.
- Sutherland-Smith, W. (2016). Authorship, ownership, and plagiarism in the Digital Age. In T. Bretag (Ed.), *Handbook of Academic Integrity* (pp. 575-589). SpringerNature: Springer Science-Business Media Singapore.
- Wei, T., Chesnut, S. R., Barnard-Brak, L., & Schmidt, M. (2014). University students' perceptions of academic cheating: Triangulating quantitative and qualitative findings. *Journal of Academic Ethics*, *12*(4), 287-298.